

hogy folytassa tudományos munkáját. Csak éppen a szövegkiadásokkal nem tudott, nem akart foglalkozni...

Valószínűleg vannak páran, akik, ha rápillantanak a kötet címére, azt hiszik, hogy ez egy száraz, unalmas életrajz egy unalmas nyelvészről. Ezek a nézetek azonban tévesek, mert Csúcs Sándor egy különlegesen izgalmas életrajzot írt egy különlegesen izgalmas életpályát bejáró emberről, aki hazájától majdnem egy évtizedig távol, 35 ezer kilométert megtéve, sokszor sanyarú körülmények között, számos nyelvet elsajátítva, óriási munkabírással hatalmas, felbecsülhetetlen értékű anyagot gyűjtött.

Csúcs Sándor könyve logikus felépítésű. A két részre osztás teljességgel indokolt. A nagy utazó vándorlásának bemutatása során szinte megelevenedik előttünk a korabeli Finnország és Szibéria. Csúcs Reguly minden lépését kellően alapos dokumentációval támasztja alá, gyűjtését szigorú filológiai precizitással mutatja be, műve mégsem válik unalmassá. Valószínűleg azért sem, mert sorain átüt Reguly iránt érzett tisztelete, a tudós megbecsülése.

Csúcs Sándor az előszóban a következőket írja: „a kétszázadik évforduló közeledtével, úgy is, mint a Reguly Társaság elnöke, morális kényszert éreztem, hogy belefogjak egy Reguly-könyv megírásába”. Jól tette, mert kötete igen jelentős módon gazdagítja a Reguly-irodalmat, s foglalja össze mindazt, amit az első magyar finnugristáról tudnunk kell.

MATICSÁK SÁNDOR

Pusztay János: Még mindig ugor–török háború

Nap Kiadó, Budapest, 2020. 230 l.

ISBN 978 963 332 151 5

Magyarország a polihisztorok hazája. Értünk mindenhez: a futballhoz, az orvostudományhoz, napjainkban a virológiához, járványtanhoz, és természetesen a nyelvészethez is. Ez utóbbit – finnugristaként – nap mint nap tapasztalhatjuk saját bőrünkön. A mindennapi rutin bármely pillanatában (üzletben, postán, vonaton, de akár a játszótéren is) foglalkozásunkat megtudakolva rögtön kaphatjuk is kérdés, kijelentés vagy egyenesen felkiáltás formájában a már unásig ismételt tételt: „A finnugor rokonság (elmélete) már megdőlt!(?)”. Ilyenkor nagyon nehéz helyzetbe kerül az ember, hiszen szükségszerűnek ér-

zi felvilágosítani a másik felet, viszont ez nem az a tudományos problémakör, amely egy-egy mondattal minden kétséget kizárólag tisztázható.

A (laikus) fejekben lévő zűrzavar helyreállításához szerencsére kész esz-köztár áll rendelkezésünkre. Zsirai Miklós *Óstörténeti csodabogarak* című 1943-ban kiadott – e téma etalonjaként számon tartott – munkáját követően, az elmúlt évtizedekben több olyan írás is született, amely a finnugor nyelvrokonság bizonyítása mellett, a tudománytalan nyelvrokonítási kérdéseket tárja a téma iránt érdeklődő olvasó elé. 2010-ben jelent meg Honti László, Csúcs Sándor és Keresztes László szerkesztésében *A nyelvrokonságról. Az török, sumér és egyéb áfium ellen való orvosság* c. tanulmánygyűjtemény, majd 2012-ben Honti László adta ki az *Anyanyelvünk atyafiságáról és a nyelvrokonság ismérveiről. Tények és vágyak* című könyvét. A kötetek célja – mint ahogy azt címeik is egyértelműen mutatják – a finnugorelles nézetek, elméletek ismertetése és cáfolata.

Csúcs Sándor *Miért finnugor nyelv a magyar?* című 2019-es munkájában a magyar nyelv finnugor jegyeit veszi górcső alá. 2020-ban jelent meg egy, a témához kapcsolódó nagyobb lélegzetű munka: Maticsák Sándor mutatja be nyelvünk eredetkérdéseit (*A magyar nyelv eredete és rokonsága*).

Az ismeretterjesztő jellegű, a finnugor nyelvtudomány téziseit igazoló könyvek sora ebben az évben még egy taggal bővült: Pusztay János 1977-ben megjelent, *Az „ugor–török háború” után* című munkájának második, bővített kiadása is azzal a céllal látott napvilágot, hogy ellenpontozza a napjainkban is erőteljesen jelenlévő finnugor ellenes megnyilvánulásokat. A kötet címe (*Még mindig ugor–török háború*) is visszautal a „kistestvérre”, így érdemes megvizsgálni, miben különbözik egymástól a két kötet.

Ahogy azt az előszóban (*Előszó a 2. kiadáshoz, 5–8*) a szerző is megfogalmazza, az első kötet tartalma ma is aktuális, így ez nagyrészt változatlan formában jelent meg a második kiadásban. Pusztay János könyvével – az abban bemutatott tények ismeretében – közös gondolkodásra hív. Nem a képzett nyelvész – laikus nyelvész oppozíciójából teszi tudását közkinccsé, hanem segítő kezet kíván nyújtani a nyelvészeti képzettség nélküli, ám a téma iránt fogékony olvasóknak is.

Az első fejezet a korai nyelvhasználati törekvéseket ismerteti röviden (*A nyelvhasználat hőkora, 9–16*). Fontos megjegyezni, hogy az összehasonlító nyelvtudomány kialakulása előtti idők nyelvhasználati kísérletei nem tekinthetők tudománytalannak vagy dilettánsnak, hiszen a nyelvek összevetése kidolgozott módszertan híján, a tudományos ismeretek akkori szintjének megfelelően zajlott. Nem meglepő tehát, hogy az erőteljes vallási hatásra a humanista nyelvhasználatok a héber rokonság mellett tették le voksukat. Ebből az

időszakból találunk példát a könyvben a magyar mint összehasonlíthatatlan nyelv (*incomporabile idioma*) bizonyítására, majd – pl. Révai Miklós révén – megjelentek a „kevert” nézetek is: a magyar nyelv finnugor nyelv, s a finnugor nyelvek a héberből fejlődtek ki. Az ebben a fejezetben (és még a továbbiakban is többször) bemutatott rokonítási törekvések pusztán szóhasonlításokat jelentettek, melyek viszont még a 20. században is működni tudtak (vö. például Markos Gyula felejthetetlen példái: *Elohim* = *Élő him* ~ *Elő him*, *Jahve* = *Jó Java* stb.).

Ezt követően (*Ithakától a felkelő nap országáig*, 17–27) a 19. századi próbálkozások közül az olvasó megismerkedhet a görög, kínai és japán rokonítási törekvésekkel, melyek szintén még elsősorban csupán szóegyeztetéseket takarnak (pl. gör. *hüpo* ~ magy. *cipő*; kínai *kin* ’arany’ + *czé* = *kincs*). Az egyik japán–magyar nyelvhasználati kísérlet már komolyabb vizsgálati apparátust is felvonultatott: Pröhle Vilmos a japán és uráli–altaji rokonság bizonyításához a szóegyezéseken túl (japán *he* < ójapán *pe* ’oldal, part’ ~ magyar *fél*, vog. *päl*, komi *pel*, mari *pele*) már hangmegfeleléseket (*p* > *f*: ójapán *puku* > mai japán *fuku*; fi. *puu* ~ magy. *fa*), és alaktani hasonlóságokat (*-na*: japán *asana* ’reggel’; fi. *kotona*; magy. *télen*) is bevont vizsgálatába. A szavak szintjén Pröhle 90 szóegyezést hoz. Pusztay ezeket ismertetve felhívja a figyelmet arra a problematikára, hogy az összevetésből hiányoznak az alapszókincsnek olyan jellegzetes elemei, mint a személyes névmások és a számnevek.

Már az itt bemutatott próbálkozások sem minden esetben voltak mentesek politikai felhangoktól, de a második világháború idején különösen erőteljes volt a magyar nyelv rokonítási irányainak politikai indíttatású megválasztása (*A nyelvhasználat a politika uszályában*, 28–30). Így akkoriban a germán rokonság (kezdetben az angolszász, majd a német vonal) került a nyelvhasználati tevékenységek fókuszába. Fehér István teóriája szerint mi „engverek” (angol–magyarok vagyunk), ennek megmosolyogtató példái: *lord* ~ *ló-fő*, *cup of glass* ~ *kupa*, *kulacs*, *sallang* ~ *shilling* stb.

A következő fejezet foglalkozik az egyik legismertebb nyelv-rokonítási törekvés, a sumér–magyar rokonság kérdésével (*A sumér áfium ellen való orvosság*, 31–57). A sumér felfedezését követően szinte nem volt olyan nyelv a világon, amellyel ne próbálták volna meg rokonítani, s érthető, hogy a „magányos” magyar nyelv és a szintén rokontalan sumér hamar egymásra talált. Mivel a magyar–sumér rokonság nálunk is nagy visszhangot kapott, nem véletlen, hogy ez az egyik leghosszabb fejezet a könyvben.

Az elsősorban Bobula Ida és Zakar András nevével fémjelzett rokonítási törekvések vázolója során Pusztay felhívja a figyelmet arra, hogy a szókész-

leti egyezések nem elegendő kritériumai két nyelv között fennálló rokonság bizonyításának. Azok mellett ugyanis a grammatikai elemek részletes összevetésére is szükség van (de ezzel is óvatosságra int, hiszen kiragadva azt a nyelv egészéből, hamis eredményekhez vezethet). A magánhangzó-harmónia ugyan a magyarban és a sumérban is jelen van, de azok teljesen eltérnek egymástól. A magyar nyelv ősi szavaiban vagy csak mély, vagy csak magas magánhangzó állt, a többalakú toldalék esetén a szó hangrendjéhez illeszkedő alak kapcsolódott a szótövekhez. A sumérban viszont egy kéttagú szóban csakis ugyanaz a magánhangzó állhatott, pl. *gaba* 'mell', *ama* 'anya', *uru* 'közösség', *eger* 'hát', *itid* 'hónap'. A sumérban hatféle többes szám használatos, ezeken belül megkülönböztetik a szociálisan aktív (= emberek) és a szociálisan passzív (= állatok, tárgyak) kategóriákat. A magyarból ismert egy ~ több opozíciója (melyre a magyarban a *-k*, *-i* többesjelek használatosak) nincs jelen a sumérban.

A szókincsvizsgálatok során Pusztay világossá teszi, hogy az alapszókinchez tartozó kategóriák (például a *ki?*, *mi?* kérdő névmások sumér megfelelője *aba*, *ana*) között semmiféle egyezés nem mutatható ki, vagyis nem beszélhetünk sumér–magyar nyelvrokonságról. A fejezetet Pusztay egy „kevert” elmélet ismertetésével zárja: Bobula Ida eleinte úgy vélte, a magyar nyelv finnugor rokonságot mutat, de végső soron sumér. Zakar András pedig urál–altaji–sumér nyelvrokonságról beszél.

Pusztay az új kiadásban kitekint a finnekre is. Simo Parpola 2016-ban jelentette meg etimológiai szótárát, amelyben 1200 uráli–sumér szóösszevetést adott közre. Parpola szerint az uráli nyelvek és a sumér közös eredetre mennek vissza. Pusztay a sumér fejezete végén bemutatja e nézet tarthatatlanságát.

Az indoeurópai nyelvekkel való kapcsolatok közül a latinnal való rokonítási próbálkozást ismerteti részletesebben a szerző (*A latin–magyar nyelvrokonság*, 58–70). Ez a fejezet Szabédi László 1974-ben kiadott *A magyar nyelv őstörténete* című munkájának anyagát ismerteti, amelyet Pusztay kritikai megjegyzéseivel egészít ki. A magyar és a latin nyelv összevetésével Szabédi tulajdonképpen a finnugor–indoeurópai rokonságot kívánta bizonyítani. Jóllehet elveti a finnugor nyelvészet rekonstrukciós módszerét, a hangtani vizsgálatai során ő maga is rekonstruál (bár ahogy arra Pusztay is felhívja a figyelmet, inkább kitalál), amikor a magyar és a latin nyelv alapján őslatin alakokat hoz létre, melyekből finnugor, majd ugor, végezetül magyar alakot vezet le (vö. latin *vitea* < őslatin **veitaiva* > finnugor **wejeszejwe* > ugor **wejiszew* > magyar **wejszew* > **weszjew* > *vessző*). Szabédi legfőbb módszertani hibájának Pusztay azt tartja, hogy jóllehet nyelvcsaládok rokonságát akarta bizonyítani, a családokhoz tartozó egyéb nyelveket mégsem

vonja be vizsgálatába. Így fordulhat elő az, hogy figyelmen kívül hagyva a finnugor nyelvek egyik fő fonotaktikai jellemzőjét, a szó eleji mássalhangzótorlódás kerülését, Szabédi olyan alapnyelvi alakokat is rekonstruál, mint pl. *kszwolu, ami teljességgel elképzelhetetlen. A hangtani képtelenségek mellett Pusztaf rávilágít Szabédi alaktani vizsgálatainak problémás voltára is. A névmásokat Szabédi szintén az őslatinból származtatja, nyakatekert módon: *ubi* > *quui < őslatin *quothi > finnugor *kwothi > *kwoti > *kwoli* > ugor *kwol > magyar *hvol > *hol*.

A fentebb bemutatott fejezetek szóhasonlítási törekvéseihez szervesen kapcsolódó fejezetben (*A szavak egybeesésének okairól*, 71–80) Pusztaf matematikai számításokkal erősíti meg az olvasót abban, hogy nem kell elharmkodottan rokonnak ítélni két (vagy több) nyelvet azért, mert bennük formailag azonos szavak találhatóak (akár azonos jelentésben is). Mivel a világ nyelvei véges számú hangot használnak, s a szavak túlnyomó többsége 2-7 hangból áll, így óhatatlanul előfordulnak olyan alaki/hangzásbeli egyezések, melyek véletlennek mondhatók (pl. német *Haus* ~ magyar *ház*; korják *appa* ~ magyar *apa*). Ezek semmiféle rokoni kapcsolatot nem jelölnek. Éppen így nem bizonyítékai a rokonság meglétének a vándorszavak, a nemzetközi műveltségyszavak sem.

A folytatásban az olvasó pontosabb képet kaphat arról, hogy mely szempontok alapján állapítható meg két vagy több nyelv rokonsága. Pusztaf az összehasonlító nyelvészet módszertanának ismertetésével (szabályos hangmegfelelések, alaktani egyezések, mondattani sajátosságok, alapszókincsvizsgálatok) segíti az olvasót megérteni, miért is problémásak a fentebb bemutatott nyelvhasználati próbálkozások (*Az összehasonlító nyelvészet játékszabályairól*, 81–85).

A nyelvrokonság kérdéséhez kapcsolódó legnagyobb tudományos, a maga nemében páratlan vita *Az ugor–török háború* volt (86–99). A 19. század hetvenes-nyolcvanas éveiben zajló vita témája a magyarok eredete és a magyar nyelv finnugor vagy török rokonsága volt. Pusztaf János ehelyütt is fontosnak tartja megjegyezni, hogy a nép és a nyelv eredete nem azonos.

A vita résztvevői finnugor részről Hunfalvy Pál és Budenz József voltak, míg velük szemben az orientalista Vámbéry Ármin állt. Ez utóbbi 1869-ben megjelentett *Magyar és török-tatár szóegyeztetések* című tanulmányára reagált Budenz *Jelentés*-ében, mellyel tulajdonképpen kezdetét vette az ugor–török háborúként emlegetett „tudományos csörte”. Vámbéry első írásában még finnugor nyelvnek ismerte el a magyart. Nyelvünk török elemeit későbbi érintkezés eredményének tartotta, ezt viszont másodlagos rokonságnak aposztrofálta. Budenz – aki a törökségi nyelveket is jól ismerte – részletesen

bírálta az idézett munkát, hangsúlyozva, hogy Vámbéry kutatási módszere több szempontból megkérdőjelezhető. Vámbéry ugyanis a vizsgált szavaknak gyakran nem az alapjelentését, hanem a másodrendűt adja meg, vagy éppen megváltoztatja a törökségi szavak hangalakját, ezzel közelebb hozva a magyar megfelelőhöz. 1882-ben Vámbéry is megírta válaszáat Budenz kritikájára, mellyel robbant a tudományos bomba. Mindkét tábor támogatói ontották magukból a témához kapcsolódó munkákat. Pusztay ebben a fejezetben Vámbéry munkásságának kritikai megjegyzéseit, érvelésének hiányosságait összegzi, azonban felhívja a figyelmet Budenz hibáira is. Kimondja továbbá azt a mai napig a nyelvrokonság tisztázásához szorosan kapcsolódó tételt, miszerint „...kellő nyelvészeti alapképzettség kell hozzá, nem elegendő a szavak egybecsengése, hanem a rendszerszerűséget, a szabályszerűséget kell keresni” (91).

Ezt a fejezetet az új kötet 30 oldalas kiegészítése követi, amely a napjainkban érezhető keleti orientáció és ezzel együtt a törökségi rokonság erőteljes fellángolására reflektál (*Magyar–török összehasonlítás*, 100–132). A kelet felé nyitás ideológiai előzménye a Turán mozgalom volt, amelyhez később a politikai életben is jól érezhető finnugor ellenes magatartás kapcsolódott. A jobboldali pártok politikájában hangsúlyos helyzetbe került a türkökkel való kapcsolat szorosabbra fonása, a kurultáj mozgalmak támogatása. A fejezet arra a kérdésre keresi a választ, hogy a tudományos igényű összevetés kritériumait alkalmazó vizsgálat során kimutatható-e olyan szintű rokonság a magyar és a török között, mint a magyar és a többi finnugor nyelv között. E vizsgálat során Pusztay összeveti néhány törökségi (oszmán-török, tatár, kirgiz, üzbég, kazah, ujjur, csuvas, jakut) nyelv nyelvtani rendszerét és szókincsét a magyarral.

A nyelvtani szinten az említett nyelvek névszóragozásával, a névmási, a számnévi és az igerendszer jellemzőivel ismerkedhet meg az olvasó. A szókincsелеlemzés során Pusztay 70, az alapszókincshez tartozó szót (testrésznevek, számnevek, névmások, rokonságnevek, természeti jelenségek, állatok, növények, alapvető cselekvések, egyéb) sorol föl. A gazdag példaanyag jól mutatja (pl. magy. *szem* ~ török *göz*, tatár *gajn*, kirgiz *köz*, üzbég *ko'z*, kazah *köz*, csuvas *kuş*, jakut *xharah*; magy. *jég* ~ török *buz*, üzbég *muz*, *jah*, kazah *muz*, csuvas *pār*, jakut *muus*; magy. *tud* ~ török *bil-mek*, kirgiz *bil-*, üzbég *bil-moq*, csuvas *pěl-*, *pultar*, jakut *bil-*), hogy az ősi szókincsben semmiféle rokonság nem állapítható meg. A grammatikai összevetésből is egyértelműen kiderül, hogy a nyelvtani elemek között sincs rokon vonás.

E fejezet végén tér ki a szerző nagyon röviden a hun rokonság kérdésre (*A hun kérdésről*, 130–132). A rövideget az az ismert tény is indokolja, misze-

rint nem áll rendelkezésünkre hun nyelvű szöveg, nyelvi adatok hiányában pedig nem lehet nyelvrokonsági kérdésekről beszélni.

Nyelvünk finnugorságá-t (133–173) bizonyító elemeink kontrasztív vizsgálatával folytatódik a kötet. Az előző fejezethez szervesen kapcsolódó, de itt a magyar nyelvnek más finnugor nyelvekkel való grammatikai és szókincsbeli egyezéseit ismerteti a szerző. A szabályos hangmegfelelés működését a finnel összevetve mutatja be (pl. az alapnyelvi *k-* a finnben megőrződött, a magyarban palatális magánhangzó előtt megmaradt, veláris előtt *h*-vá változott, pl. *käsi* ~ *kéz*, *kivi* ~ *kő*; *kala* ~ *hal*, *kuule-* ~ *hall-*).

A szabályos hangmegfelelések működésének ismertetésekor Pusztay kitér arra a finnugor rokonságot tagadók által oly sokszor megfogalmazott vádra, miszerint a finnugristák ezeket a szabályokat addig csúrik-csavarják, míg a számukra megfelelő eredményre jutnak. Pusztay János ennek cáfolatára az indoeurópai nyelvekben működő szabályos hangmegfelelésekkel is bizonyítja, hogy ez nem egy finnugor „specifikum” (vö. latin *lacte* ~ olasz *latte* ~ román *lapte* ~ francia *lait*; **kmtóm* ’száz’ > görög *έ-κατόν*, latin *centum*, ófélnémet *hunt*, óind *śatám*, iráni *satəm*, litván *šim̃tas*, orosz *сmо*).

A könyv elején bemutatott korai rokonítási törekvések és a napjainkban is jellemző laikus nyelvhasználatok abban közösek, hogy csak a szóegyezésekben látják a nyelvek között fennálló kapcsolat/rokonság bizonyítékát. Pusztay látványos metaforával írja le ennek veszélyét: „...a szavak hasonlósága csalóka is lehet, lidércként ingoványba csábíthatja a gyanútlant” (133). Éppen ezért nem bizonyítják két nyelv rokonságát a vándorszavak (*asztal*, *kulcs*, *kilincs*); a hangutánzó és hangfestő szavak (*kakukk*); illetve a gyermeknyelvi szavak (*papa*, *mama*) sem.

Az alaktan szintjén Pusztay részletesen bemutatja az esetragok egyezéseit, pl. **-nA* > finn *-ssA* (< **-snA*), *-llA* (< **-lnA*) ~ magy. *-on/-en/-ön*; *-ban/-ben*, *-an/-en*. Szól a kettes szám használatáról, áttekinti a személyes névmásokat és a belőlük kialakult birtokos és igei személyragokat, kitér az alanyi-tárgyas ragozás problematikájára, valamint a módjelek és az igeidőrendszer ismertetésére is. Külön alfejezetben a magyar nyelv további finnugor elemeiről (pl. a középfok *-b* ~ *-bb* jelének eredete, számneveink etimológiája, szintaktikai kérdések) is tájékozódhat az olvasó.

A távolabbi nyelvi kapcsolatok lehetősége (174–186) azoknak a szó- és grammatikai egyezéseknek a vázlatos ismertetést tartalmazza, melyek az uráli és más (indoeurópai, altaji, paleoszibériai) nyelvcsaládok nyelvei között fellelhetők.

Az utolsó fejezet – a címevel ellentétben – egy meglehetősen részletes áttekintés (*Az uráli összehasonlító nyelvtudomány rövid története*, 187–218).

Az olvasó ebben a részben képet kaphat az összehasonlító nyelvtörténet kialakulását megelőző időkről, nyelvünk rokoni kapcsolatairól tett legkorábbi (15. századi) leírásokról, a későbbi, már nyelvészeti igénnyel született, a magyar nyelvet is górcső alá vevő tudományos munkákról, illetve e tudományág jeles képviselőiről. Ezt a fejezetet a szerző kiegészítette az 1977-es kiadás óta eltelt idő tudománytörténeti eseményeivel.

A kötetet a jegyzetgyűjtemény (219–220), majd pedig az irodalom- (221–229) és a tartalomjegyzék (230) zárja.

Kritikai megjegyzésem tulajdonképpen két pontját érinti csupán a műnek: a szerkezetét és a nyelvezetét. Mivel Pusztay János kötete elején közös gondolkodásra hív, és ő maga is számol a „nem nyelvész szakképzettségű, de a nyelvészet iránt érdeklődő olvasó”-val (133), talán szerencsésebb lett volna az összehasonlító nyelvtudomány „játékszabályait” a kötet elején tisztázni. Így a laikus olvasó már biztos alaptudással felvértezve indulhatna el a rokonságméletek rengetegébe. Ezzel elkerülhetővé válhatott volna például egy-egy terminus többszöri említése anélkül, hogy definiálva lett volna (vö. pl. az *alapszókincs* említése a 44., 45., 85. oldalon, de a tényleges definíció csak a 120. oldalon olvasható).

Ehhez szervesen kapcsolódik a másik megjegyzésem is. Mint arra a szerző maga is utal, nyelvészeti háttérismeret nélkül a nyelvrokonság tárgyalása lehetetlen, így kikerülhetetlen a nyelvészeti szakszavak használata. Szükséges viszont mankót adni ehhez az olvasó számára. Észrevételem szerint ez nem teljes mértékben valósult meg. Igen hasznos lett volna a könyvben használt nyelvészeti szakszavaknak a rövid, érthető definiálása. Erre Pusztay ki is alakította a megfelelő felületet (*Jegyzetek*), azonban csak csekély számú adatot vett fel, miközben szövegében bőven találhatók nyelvészeti szakkifejezések (pl. deasszimiláció, geminált zárhang, prefixumok agglutinatív-lánca).

Ugyancsak hasznosnak találtam volna a bemutatott személyekről is egy pár mondatos leírást közzétenni, mert így sokszor csak „lógnak a levegőben” (vö. Sajnovics János csupán vezetéknévvel már a 12. oldalon szerepel, de azt, hogy pontosan ki volt ő, mikor és mivel foglalkozott, csak a 190. oldalon tudhatjuk meg).

Mindezen észrevételeim nem a kötet hiányosságaira kívánnak reflektálni, sokkal inkább arra a nehézségre, mellyel Pusztay János most ismertett könyve (és minden e témakört érintő mű) is küzd, s nem tud egyszerűen felülkerekedni a különböző tudományágak, politikai áramlatok stb. által újra és újra lángot kapó finnugor ellenes nézeteken. A nyelvrokonság kérdése túlmutat az „értem = rokon; nem értem = nem rokon” laikus megállapításon. Ko-

molyabb – de a laikus számára nem feltétlenül érdekes – nyelvészeti háttértudás szükséges ahhoz, hogy megértsük az összehasonlító nyelvtudomány működését (ahogy Pusztaf írta: játékszabályait). Emiatt még az ismeretterjesztő kategóriába sorolt írások is erőteljesen nyelvészeti beállítottságú munkákká válnak/kell hogy váljanak, mert csak így magyarázható a nyelvek közötti rokonsági kapcsolat.

Roppant nehéz fába vágja tehát fejszójét az, aki a finnugor rokonságot részben vagy egészben tagadó elméletek bemutatását és/vagy a finnugor nyelvrokonságot hivatott bizonyítani. Minden szerzőt, így Pusztaf Jánost is dicséret illeti, hogy a szélesebb közönséget megszólítva áll ki a magyar nyelv finnugor rokonsága mellett. A kötet erőssége a rendkívül gazdag példaanyag. Pusztaf János segíti kialakítani az olvasóban az egyes rokonsági irányokkal szembeni kritikus magatartást, amely rendkívül hasznos és szükségszerű a napjainkban is aktívan, a különböző médiumok révén folyamatosan közvetített finnugor ellenes áramlatok sodrában.

KELEMEN IVETT

Say István: Bevezetés a balti finn nyelvek ismereteibe

Sióagárd – Kaposvár, 2018, 2019, 2020.

Bevezetés. A megtévesztő cím többet rejt, mint gondolnánk. A finnugor berkekben kevesek által ismert, magát „derűs amatőrnek” tituláló Say István kis balti finn nyelvek iránti érdeklődésének meglett a gyümölcse: immáron hat kötetben hat nyelv bemutatására vállalkozott. Első ízben 2018-ban az izsó, majd 2019-ben a vepsze és a vót, idén pedig a lúd, a tveri-karjalai és a viana-karjalai nyelvek leírását jelentette meg magánkiadások formájában.

A hat kötet legszembeűnőbb erénye, hogy mindegyik azonos, logikus felépítést követ. A könyvborítókön az adott népcsoportok zászlaja és címere kapott helyet, a hátsó belső borítókön pedig egy-egy népviseletbe öltözött hölgyet látunk. Say István kötetei tartalmilag öt fő részből állnak: 1) Rövid népismeret, 2) Rövid nyelvtan, 3) Rövid szövegtár, 4–5) Kétnyelvű miniszótárák. A kötetek végén szereplő függelékben egy-egy balti finn összehasonlító példatárat találunk, jól áttekinthető, táblázatos formában. A könyvek külön érdeme a hasznos térképek, melyek segítenek a témában nem jártas olvasók számára térben elhelyezni a balti finneket.

Az alábbiakban egyenként ismertetem a köteteket.